

Neeltje Vogels, Sander Rigter, Peter van Dijk
en Raymond Niesink

Trimbos
instituut

Netherlands Institute of Mental Health and Addiction

De tabaksvrije coffeeshop

Gevolgen van de invoering van de rookvrije
horeca voor Nederlandse coffeeshops

Neeltje Vogels, Sander Rigter, Peter van Dijk
en Raymond Niesink

De tabaksvrije coffeeshop

Gevolgen van de invoering van de rookvrije
horeca voor Nederlandse coffeeshops

Trimbos-instituut, Utrecht
Programma Drug Monitoring
Drugs Informatie en Monitoring Systeem (DIMS)
Juli 2009

Trimbos-instituut, Utrecht, 2009

 **Trimbos
instituut**

Netherlands Institute of Mental Health and Addiction

Colofon

Auteurs

Neeltje Vogels
Sander Rigter
Peter van Dijk
Raymond Niesink

Productiebegeleiding

Joris Staal

Omslagontwerp

Ladenius Communicatie bv

Productie

Ladenius Communicatie bv / De Groot drukkerij

Artikelnummer: AF0893

ISBN: 978-90-5253-647-7

Deze uitgave is te bestellen via www.trimbos.nl/producten, onder vermelding van artikelnummer **AF0893**. U krijgt een factuur voor de betaling.

Trimbos-instituut
Da Costakade 45
Postbus 725
3500 AS Utrecht
T: 030-2971100
F: 030-2971111
www.trimbos.nl

© 2009, Trimbos-instituut, Utrecht.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, zonder voorafgaande toestemming van het Trimbos-instituut.

Inhoudsopgave

Samenvatting	5
1 Inleiding	7
1.1 Achtergrond & definities	7
1.2 Vooronderzoek	10
1.3 Onderzoeksvragen	11
2 Methode	13
3 Resultaten	15
3.1 Enquêtes (kwantitatieve resultaten)	15
3.2 Interviews en observaties	19
3.2.1 Interviews (kwantitatieve resultaten)	20
3.2.2 Interviews (kwalitatieve resultaten)	22
3.2.3 Observaties	23
3.3 Gemeenten	23
4 Discussie en conclusies	25
5 Referenties	33
6 Bijlagen	35
Bijlage 1 Enquête "Gevolgen invoering Tabakswet voor coffeeshops"	35
Bijlage 2 Interview "Gevolgen invoering Tabakswet voor coffeeshops"	38
Bijlage 3 Vragenformulier interviews gemeenteambtenaren	42

Samenvatting

Dit onderzoek heeft tot doel te beschrijven wat de gevolgen zijn van de invoering van de rookvrije horeca voor Nederlandse coffeeshops. Het onderzoek vond plaats in opdracht van het ministerie van Volksgezondheid Welzijn en Sport.

Voor het onderzoek zijn de volgende onderzoeksvragen geformuleerd:

1. Hebben coffeeshops maatregelen genomen naar aanleiding van de invoering van de rookvrije horeca en zo ja, welke maatregelen?
2. Voor welke maatregelen is het meest gekozen, en waarom?
3. Wat zijn de belangrijkste effecten van deze maatregelen? Hebben er verschuivingen plaatsgevonden in methoden van gebruik, bijvoorbeeld van joints met tabak naar pure joints en wat zijn hiervan de risico's?
4. Heeft de invoering van de rookvrije horeca geleid tot overlast? En zo ja, tot wat voor soort overlast?
5. Wat zijn de belangrijkste gevolgen voor het personeel?
6. Zijn er (veel) coffeeshops in de problemen gekomen als direct gevolg van de invoering?
7. Is er een verschil wat betreft het bovenstaande tussen kleine en grote coffeeshops?
8. Hoe is de samenwerking met de gemeenten verlopen in verband met de aanpassingen die gedaan moesten worden in het kader van de rookvrije horeca?

Voor het onderzoek is geprobeerd om van zoveel mogelijk coffeeshops gegevens te verzamelen. Alle coffeeshopeigenaren hebben een schriftelijke enquête ontvangen. Daarnaast werden 50 coffeeshops bezocht voor een interview en werden in deze coffeeshops ook observaties gedaan. Ten slotte is met 22 gemeenteambtenaren waarin deze 50 coffeeshops zich bevonden telefonisch contact opgenomen om een aantal vragen te stellen wat betreft overlast en samenwerking met de gemeente.

De resultaten van het onderzoek laten zien dat bijna 70% van de coffeeshops maatregelen heeft genomen om te kunnen voldoen aan de eisen uit de Tabakswet. Dit betekent dat ruim 30% (nog) geen maatregelen heeft genomen en het roken van joints met tabak en in sommige gevallen zelfs sigaretten (oogluikend) toestaat. De helft van alle coffeeshops heeft ervoor gekozen om een rookruimte te maken in de coffeeshop. Een kleiner deel koos voor het aanbieden van rookalternatieven (tabaksvervangers, verdamers en pure joints) en verder zijn er enkele coffeeshops die kozen voor andere maatregelen, zoals de gehele coffeeshop rookvrij maken of de ombouw tot louter een afhaaloket. De reden dat veel coffeeshops kiezen voor het creëren van een rookruimte, is dat dan nog wel joints met tabak gerookt kunnen worden in de zaak, waarmee de sfeer en de functie van de coffeeshop het beste bewaard blijven. De meeste coffeeshopeigenaren zien geen verschuivingen optreden in methoden van gebruik, wel constateert men dat er meer afhalers zijn

ten opzichte van het aantal blijvers. Ook wordt door coffeeshopeigenaren en ook door gemeenteambtenaren na de invoering van de rookvrije horeca een toegenomen verkoop op straat en via illegale verkooppunten gesignaleerd. Ongeveer de helft van alle coffeeshopeigenaren geeft aan dat de overlast na invoering van de rookvrije horeca gestegen is, maar uit de interviews onder gemeenteambtenaren blijkt dat de overlast die wordt gemeld, na invoering van de rookvrije horeca, rondom coffeeshops veel lager is dan bij de reguliere horeca. Volgens de coffeeshopeigenaren is 85% van het personeel ontevreden met de invoering van de rookvrije horeca, vooral omdat het contact met de klant moeilijker is geworden en men niet graag als “politieagent” optreedt. Vanwege de AHOJ-G criteria, moet het personeel in coffeeshops op het punt van overlast veel strenger controleren en optreden dan personeel in de reguliere horeca. Op dit moment lijkt het er niet op dat veel exploitanten van coffeeshops in (grote) financiële moeilijkheden zijn gekomen door invoering van de rookvrije horeca. Wel is bij sommige coffeeshops een deel van het barpersoneel ontslagen. Het meest gedupeerd lijken de kleine (eenmans)zaken. Het belangrijkste verschil tussen kleine en grote shops is dat grote coffeeshops vaker kiezen voor het creëren van een aparte rookruimte. In kleine coffeeshops is dit vaak simpelweg niet mogelijk. Over het algemeen is de samenwerking met de gemeente positief verlopen. In een aantal gevallen, vooral wanneer het ging om uitbreiding van de coffeeshop om een rookruimte te kunnen creëren, werkten de gemeenten niet mee.

“ *Het rookbeleid botst met het gedoogbeleid. Wij zien meer verkoop op straat en bij illegale verkooppunten. Ik vind dat er voor coffeeshops een uitzondering gemaakt zou moeten worden.*

Gemeenteambtenaar

Met uitzondering van het resultaat op de vraag naar omzetsdaling, kwamen de resultaten uit de enquêtes, interviews en observaties goed overeen.

Bij het interpreteren van de resultaten van dit onderzoek moet er rekening mee worden gehouden dat er tot dusver weinig tot geen controle van de VWA heeft plaatsgevonden. Controles door de VWA zullen naar alle waarschijnlijkheid hun weerslag hebben op de maatregelen die coffeeshops (nog zullen) nemen.

De ideale oplossing voor coffeeshops om zich aan de Tabakswet te houden, lijkt om een grote (transparante) rookruimte te maken, met daarin, indien nodig, camera's voor extra toezicht, en daarnaast te beschikken over een ruime rookvrije ruimte waarin verkoop plaatsvindt en voldoende contact kan zijn tussen personeel en klant. Hierdoor zal de preventieve en sociale functie van de coffeeshop het best gewaarborgd blijven. Een dergelijke oplossing kan echter niet door elke coffeeshop worden gerealiseerd.

1 Inleiding

Op 8 juni 2007 heeft het kabinet besloten dat per 1 juli 2008 de rookvrije werkplek ook van toepassing is in horeca-inrichtingen.[1] Coffeeshops zijn inschrijfplichtig bij het Bedrijfschap Horeca en Catering, overeenkomstig de regelgeving van dat bedrijfschap. Hiermee vallen zij onder de definitie van horeca-inrichting en dus onder hetzelfde regime als de reguliere horeca.[1] Coffeeshops mogen, net als andere horecagelegenheden, een aparte rookruimte (of terras) bouwen. Het Landelijk Overleg Coffeeshops (LOC) heeft in oktober 2007 middels een brief aan de minister bezwaar gemaakt tegen het rookvrij maken van de coffeeshops.[2] Mede door druk vanuit de Tweede Kamer is de minister op 10 januari 2008 met het LOC in overleg gegaan om de "pijnpunten" onder de loep te nemen. Op 21 februari 2008 zijn een tweetal ontwerpbesluiten rookvrije horeca verschenen [3] waarover door verschillende fracties kritische kamervragen zijn gesteld.[4] Op 6 maart 2008 heeft in de Tweede Kamer het drugsdebat plaatsgevonden en was het volgens het LOC pas definitief dat de toepassing van de rookvrije horeca ook voor coffeeshops zou gaan gelden. Tot die tijd leek het er volgens het LOC op dat er een uitzonderingspositie zou komen voor coffeeshops.[5] Overigens staat in de brief van de minister van 8 juni 2007 te lezen dat de minister besloten heeft dat coffeeshops wat betreft de invoering van de Tabakswet onder hetzelfde regime worden gebracht als de reguliere horeca.[1] In zijn brief van 21 februari 2008 aan de Tweede Kamer heeft de minister laten weten dat hij op 10 januari 2008 een overleg heeft gehad met het Landelijk Overleg Coffeeshops. In dit overleg is door hem aan het LOC duidelijk gemaakt dat werknemers in coffeeshops, net als werknemers in de reguliere horeca, moeten worden beschermd tegen tabaksrook en dat ook in coffeeshops een rookruimte kan worden ingericht.[6] In zijn antwoord aan de vaste commissie voor Volksgezondheid, Welzijn en Sport heeft minister Klink toegezegd dat hij zal laten onderzoeken wat de precieze gevolgen zijn van het rookvrij maken van de Nederlandse coffeeshops.[4] De resultaten van dat onderzoek staan beschreven in dit rapport. Het onderzoek is uitgevoerd door het Trimbos-instituut in opdracht van het ministerie van Volksgezondheid Welzijn en Sport (VWS).

1.1 Achtergrond & definities

De Tabakswet

In 1990 is in Nederland de Tabakswet van kracht geworden. Met de Tabakswet wil de overheid het tabaksgebruik beperken en de niet-roker beschermen.[7]

De basis voor de Tabakswet ligt in artikel 11 van de Grondwet. Daarin staat dat ieder mens recht heeft op "onaantastbaarheid van zijn lichaam".

Tabaksproducten veroorzaken grote schade voor de volksgezondheid. Roken is niet

alleen schadelijk voor de gezondheid van rokers maar ook niet-rokers kunnen gezondheidsschade ondervinden als ze tabaksrook inademen.[8] Daarom moet volgens de Nederlandse overheid het roken ontmoedigd worden.[9-12]

In overheidsinstellingen is al sinds 1990 een rookverbod van kracht; net als in de meeste gesubsidieerde instellingen. Sinds 1 januari 2004 moeten passagiers rookvrij kunnen reizen in alle vormen van personenvervoer. Sinds 1 januari 2004 geldt ook de rookvrije werkplek: werkgevers moeten ervoor zorgen dat werknemers rookvrij hun werk kunnen doen.[10]

Sinds 1 juli 2008 is de rookvrije werkplek ook van toepassing in horeca-inrichtingen. Om oneigenlijke concurrentie te voorkomen geldt het rookverbod ook voor eenmans-bedrijven binnen de horeca. Er is daarnaast een rookverbod van kracht in de sectoren kunst & cultuur en sport, en in publieke gebouwen als overdekte winkelcentra, evenementenhallen, congrescentra en luchthavens.[9-12]

Het rookverbod geldt ook als alle werknemers roken of als niet-rokers geen bezwaar hebben tegen het feit dat er gerookt wordt. Om rokers tegemoet te komen is het inrichten van afsluitbare en als zodanig aangeduide rookruimten wel toegestaan. Deze ruimten moeten zodanig zijn ingericht dat er buiten deze ruimten geen hinder of overlast van tabaksrook is. Roken is ook toegestaan op (overkapt) terrassen, zo lang deze maar niet aan alle kanten (boven- en zijkanten) afgesloten zijn. Ook hiervoor geldt dat er (binnen) geen hinder mag zijn van het roken op het terras.[9-12] De regels voor het rookverbod staan in artikel 10, 11 en 11a van de Tabakswet, Het besluit van 4 april 2008 tot intrekking of wijziging van een aantal algemene maatregelen van bestuur op het terrein van de tabakswetgeving [13] wijzigt onder andere het "Besluit beperking verkoop en gebruik tabaksproducten".

Coffeeshops

Ook coffeeshops vallen onder de tabaksregelgeving en moeten dus rookvrij zijn.

[1] Voor het roken van tabaksproducten mogen coffeeshops, net als andere horeca-inrichtingen rookruimten (of terrassen) inrichten.[1,3]

Eisen werkgevers

Werkgevers moeten ervoor zorgen dat het personeel kan werken zonder hinder of overlast van tabaksrook. Niet alleen de ruimte waar de gasten komen, moet rookvrij zijn, maar ook de keuken, de gang, de toiletten, de kleedruimte, de personeelskantine en het kantoor.[9-12] Speciaal voor horecaondernemers en werknemers uit de horeca heeft het ministerie van VWS de brochure "Handleiding invoering rookvrije horeca, sport en kunst/cultuur" uitgebracht. Hierin is informatie te vinden over de achtergrond van de rookvrije horecawetgeving, de belangrijkste eisen, en wat er van ondernemers wordt verwacht.[12]

Tabaksproducten

Met tabaksproducten worden de producten bedoeld die voor roken, snuiven, zuigen of pruimen bestemd zijn en die geheel of gedeeltelijk uit tabak bestaan.[7] De tabaksplant (*Nicotiana tabacum*) is de plant waarvan tabak gewonnen wordt.[14] In Nederland gaat het in hoofdzaak om sigaretten en shag. Het roken van tabaksproducten in de rookvrije ruimte is verboden. Voor coffeeshops betekent dit dat joints met tabak verboden zijn, maar pure joints en joints met tabaksvervangers (beide zonder tabak) zijn wel toegestaan.[4] Hetzelfde geldt voor het gebruik van verdamper (zonder tabak).

Controle

De Voedsel en Waren Autoriteit, VWA, (voorheen Keuringsdienst van Waren) is belast met het toezicht op de naleving van de rookvrije horeca. De dienst beschikt over controleurs die hier speciaal voor zijn opgeleid. Wordt de Tabakswet overtreden dan kan een boete worden opgelegd. In dat geval maken de controleurs een boeterapport op, dat wordt verzonden naar en beoordeeld door de Afdeling Bestuurlijke Boetes. De Afdeling Bestuurlijke Boetes is een onafhankelijk bureau, dat handelt namens de Minister van VWS. Een eerste overtreding van het rookverbod en rookvrije werkplek kan een boete van € 300 opleveren. Bij volgende overtredingen verdubbelt dit en kan de boete oplopen tot € 2.400 per overtreding. De VWA controleert in coffeeshops organoleptisch (ruiken en zien) of er in een joint ook tabak zit. Alleen in de aparte rookruimten mogen tabaksproducten gerookt worden.[9-12]

Figuur 1 Bloeiende tabaksplanten (*Nicotiana tabacum*) in de Franse Dordogne.
(Foto, Dr. J. van Amsterdam)

1.2 Vooronderzoek

In het najaar van 2008 is er zowel door de Stichting Adviesburo Drugs (SAD) als door het Trimbos-instituut een kleinschalig onderzoek uitgevoerd waarvan de resultaten hieronder kort worden besproken.

Het SAD bezocht in september 2008 45 coffeeshops in Amsterdam, waarbij observaties zijn gedaan en bij het personeel een vragenlijst is afgenomen. De resultaten van dit onderzoek waren dat in ongeveer 95% van de coffeeshops geen sigaretten meer werden gerookt. In 90% van de coffeeshops werd om diverse redenen geen controle uitgevoerd of in de joint die iemand rookt tabak zit. Er bestond veelal weinig animo voor het creëren van een aparte rookruimte (75%). In ongeveer 40% van de coffeeshops waren vaporizers geplaatst als tabaksvrij alternatief. De waardering van de klanten hierover was wisselend. Verdere waarnemingen waren dat er bij het personeel en de bezoekers van coffeeshops geen begrip bestaat over de invoering van de rookvrije horeca in de coffeeshops. De Tabakswet zorgt voor een verschraling van de horecafunctie van de coffeeshops. Coffeeshops worden steeds meer louter afhaalloketten. Er wordt steeds meer op straat geblowd, voor zover bekend heeft dit echter (nog) niet geleid tot meer klachten van omwonenden.

“ Wij hebben een rookruimte maar niet veel mensen maken er gebruik van. Coffeeshops zijn in het leven geroepen om gebruikers binnen te houden, niet om naar buiten te sturen en overlast te veroorzaken.

Eigenaar van coffeeshop ”

In september 2008 zijn in het kader van een onderzoek naar de sterkte van cannabisproducten verkocht in coffeeshops ("de THC-monitor") 50 coffeeshops bezocht door medewerkers van het Trimbos-instituut. In 28 coffeeshops verspreid over Nederland zijn observaties gedaan naar naleving van de rookvrije horeca en zijn kort wat vragen gesteld aan de eigenaar of het personeel. In 11% van de coffeeshops werden nog sigaretten gerookt, in 25% van de coffeeshops werden nog joints met tabak gerookt. In de helft van de coffeeshops was een rookruimte, 18% had nog geen rookruimte maar wel plannen hiervoor en 32% van de coffeeshops had nog geen rookruimte en geen plannen. Er waren bij enkele coffeeshops wat problemen met het verkrijgen van een vergunning, meestal vanwege het korte tijdsbestek. 14% van de coffeeshops gaf aan de regels niet duidelijk te vinden en af te wachten wat er gaat gebeuren.

Uit deze twee vooronderzoeken werd geconcludeerd dat een uitgebreide evaluatie van het rookverbod anderhalf á twee maanden na de officiële invoering erg snel zou komen en geen realistisch beeld zou opleveren. Bovendien waren er alleen nog maar

enkele zomermaanden verstreken en zou het goed zijn om ook een paar wintermaanden mee te nemen. In de winter, waarin iedereen binnen zit, zijn wellicht andere gevolgen te verwachten dan in de zomer. Om deze reden is er in samenspraak met de opdrachtgever voor gekozen de evaluatie in januari 2009 te starten.

1.3 Onderzoeksvragen

De invoering van het rookverbod zou gepaard kunnen gaan met neveneffecten op het terrein van de gezondheid (roken van pure joints of gebruik van verdamers, waardoor mogelijk meer cannabis wordt gerookt of waardoor de effecten van cannabis sterker zijn) en de openbare orde (blowen op straat vóór de coffeeshop, parkeeroverlast, moeilijke handhaving van sommige AHOJ-G criteria in de rookruimte, e.d.). Ook waren er signalen dat coffeeshops zochten naar tabaksvervangers om het roken van pure wiet te voorkomen. In het geval een coffeeshop een rookruimte wil ontwikkelen, zijn soms vergunningen van de gemeente vereist. Sommige kleine coffeeshops zullen dit niet kunnen realiseren binnen de bestaande locatie, maar alleen na verhuizing. Het is volgens het ministerie van VWS echter niet de bedoeling dat coffeeshops in de problemen komen door de invoering van de rookvrije horeca of dat gemeentes de maatregelen die de coffeeshop moet nemen gaan tegenwerken.[4].

Het doel van dit onderzoek is om meer inzicht in bovenstaande problematiek te verkrijgen en een antwoord te geven op de onderstaande vragen.

1. Hebben coffeeshops maatregelen genomen naar aanleiding van de invoering van de rookvrije horeca en zo ja, welke maatregelen?
2. Voor welke maatregelen is het meest gekozen, en waarom?
3. Wat zijn de belangrijkste effecten van deze maatregelen? Hebben er verschuivingen plaatsgevonden in methoden van gebruik, bijvoorbeeld van joints met tabak naar pure joints en wat zijn hiervan de risico's?
4. Heeft de invoering van de rookvrije horeca geleid tot overlast? En zo ja, tot wat voor soort overlast?
5. Wat zijn de belangrijkste gevolgen voor het personeel?
6. Zijn er (veel) coffeeshops in de problemen gekomen als direct gevolg van de invoering?
7. Is er een verschil wat betreft het bovenstaande tussen kleine en grote coffeeshops?
8. Hoe is de samenwerking met de gemeenten verlopen in verband met de aanpassingen die gedaan moesten worden in het kader van de rookvrije horeca?

2 Methode

Het onderzoek bestaat uit een schriftelijke enquête onder de eigenaren van alle coffeeshops in Nederland. Daarnaast werden 50 coffeeshops bezocht voor een interview en werden in deze coffeeshops observaties gedaan. Ten slotte is met gemeenteambtenaren waarin deze 50 coffeeshops zich bevinden telefonisch contact opgenomen om een aantal vragen te stellen wat betreft overlast en samenwerking met de gemeente.

Aan de hand van de enquête (bijlage 1) is inzicht verkregen in de eerder genoemde onderzoeksvragen. Om de mate van respons te verhogen is ervoor gekozen om de vragenlijst zo beknopt mogelijk te houden en om zoveel mogelijk gesloten vragen te stellen. Het doel van de enquête was vooral om kwantitatieve informatie te verzamelen. De enquête is samen met een begeleidende brief en een retourenveloppe naar alle 703 coffeeshops verstuurd.[15] De verzending is verzorgd door het bureau Intraval, dat in het bezit is van een recente lijst van alle coffeeshops in Nederland. Drie weken na het verzenden van de enquête is een herinneringsbrief gestuurd om de respons te vergroten.

“ De aanwezigheid van tabak in joints is oncontroleerbaar, ook al maak je de joint open. Hoe bewijs je dat er tabak in de joint zit?

Gebruiker

Daarnaast zijn 50 coffeeshops bezocht voor een uitgebreider interview. Deze bevatte dezelfde vragen als de enquête, maar in plaats van gesloten vragen zijn er open vragen gesteld. Er is dieper ingegaan op de redenen waarom voor bepaalde maatregelen is gekozen en of bepaalde veranderingen zijn opgetreden (zie bijlage 2). Het doel was het verzamelen van meer kwalitatieve informatie. Deze 50 coffeeshops zijn een aselechte steekproef uit het totaal aantal coffeeshops. De steekproef is geografisch representatief, maar er kon geen rekening worden gehouden met de grootte en locatie (stad of dorp, centrum of periferie) van de coffeeshop, omdat dergelijke gegevens niet bekend waren.

Tijdens de bezoeken aan de 50 coffeeshops zijn er door de interviewers ook observaties gedaan, bijvoorbeeld door te kijken of er een rookruimte was, of er gerookt werd, of er tabaksvervangers aanwezig waren, etc. Deze observaties geven een additioneel beeld van de situatie in de coffeeshop en de genomen maatregelen, naast de visie van de coffeeshopeigenaren.

Ten slotte is telefonisch contact opgenomen met ambtenaren van de 22 gemeenten waarin deze 50 coffeeshops zich bevinden. De ambtenaren is gevraagd hoe het contact tussen de coffeeshops en gemeente is verlopen in verband met de invoering

van de rookvrije horeca. Daarnaast werd geïnformeerd of er na invoering van de rookvrije horeca klachten zijn binnengekomen wat betreft overlast rondom coffee-shops (zie bijlage 3).

In de enquête en het interview werden 4 mogelijkheden aangegeven als eventueel getroffen maatregelen, namelijk:

- A. **Ik ben overgeschakeld op uitsluitend een loketfunctie**
- B. **Ik heb loket en tabaksvrije horeca en rookruimte**
- C. **Ik heb een loket en tabaksvrij horecagedeelte**
- D. **Overige maatregelen**

“ Naar een café ga je om te drinken, naar een coffeeshop om te blowen.
Een coffeeshop zonder tabak is als een café zonder drank.

Coffeeshopeigenaar

Omdat deze mogelijkheden in de praktijk tot verschillende interpretaties bleken te leiden, is er voor gekozen om in deze rapportage het aantal mogelijkheden te specificeren. Alle door de coffeeshops genoemde maatregelen zijn onder te verdelen in de volgende 6 categorieën:

- A. **Loketfunctie**; coffeeshop is overgeschakeld op louter loketfunctie.
- B. **Rookruimte**; er is in de coffeeshop een rookruimte gecreëerd waar gerookt mag worden.
- C. **Rookalternatieven: pure joints en tabaksvervangers**; de coffeeshop heeft het aanbieden van tabaksvervangers ingevoerd. Naast het roken van joints met tabaksvervangers staat men ook pure joints en verdamper toe (maar dus niet het roken van joints met tabak).
- D. **Geen sigaretten, wel joints met tabak**; het roken van sigaretten is in deze coffeeshop verboden, maar men staat wel (oogluikend) het roken van joints met tabak toe.
- E. **Algeheel rookverbod**; de coffeeshop heeft gekozen voor een algemeen rookverbod in de gehele coffeeshop.
- F. **Overige maatregelen**, anders dan A t/m E.

Bij de opzet van het onderzoek, alsmede de ontwikkeling van de vragenlijsten is gebruik gemaakt van expertise van het Landelijk Overleg Coffeeshopbonden (LOC) en de Stichting Adviesburo Drugs (SAD).

3 RESULTATEN

In § 3.1 worden de kwantitatieve resultaten van de enquêtes uitgewerkt. Paragraaf 3.2 beschrijft de kwantitatieve en kwalitatieve resultaten van de interviews en de observaties en in § 3.3 wordt ingegaan op de resultaten van de telefonische interviews met de gemeenteambtenaren.

3.1 Enquêtes (kwantitatieve resultaten)

Naar alle 703 gedoogde coffeeshops in Nederland is een enquêteformulier verstuurd. Twintig enveloppen kwamen retour, omdat de coffeeshops niet meer bestonden of omdat het adres niet klopte. In totaal hebben 270 coffeeshops een enquêteformulier teruggestuurd (41% respons). Na afloop van de responstijd zijn er nog 8 formulieren binnengekomen, deze zijn niet meegenomen in de resultatenverwerking.

Algemene gegevens coffeeshop

Wat betreft de grootte van de coffeeshop, gaf 40% van de respondenten aan een kleine coffeeshop te hebben, 47% een middelgrote coffeeshop, en 13% een grote coffeeshop. 4% van de coffeeshops bevond zich in een dorp, 37% in een kleine of middelgrote stad en 59% in een grote stad van meer dan 100.000 inwoners. In 70% van de gevallen bevond de coffeeshop zich in het centrum van het dorp of de stad en in 30% buiten het centrum. Door 57 coffeeshops zijn de vragen over de algemene kenmerken van de coffeeshop niet ingevuld. Zie voor een overzicht van de gegevens Tabel 1.

Tabel 1: Algemene gegevens van de coffeeshops

		Enquêtes (n=213)	Observaties (n=50)
Grootte	Klein	40%	22%
	Middel	47%	54%
	Groot	13%	24%
Locatie	Dorp	4%	0%
	Kleine stad	37%	32%
	Grote stad	59%	68%
Centrum	Ja	70%	84%
	Nee	30%	16%

Voor de enquêtes zijn de weergegeven percentages gebaseerd op alleen de ingevulde vragen (ingevuld n=213, niet ingevuld n=57).

Situatie vóór en na de invoering van de rookvrije horeca

Vóór de invoering van de rookvrije horeca werd in 96% van de coffeeshops sigaretten gerookt, na de invoering van de rookvrije horeca was dit in 10% van de coffeeshops. Voor joints met tabak waren de getallen respectievelijk 96% en 28%. Pure joints* werden vóór invoering van de rookvrije horeca in 38% van de coffeeshops verkocht, na de invoering is dit 43%. Voor tabaksvervangers en verdamers waren deze percentages respectievelijk 18% en 34% vóór de invoering van de rookvrije horeca en 31% en 42% na invoering van de rookvrije horeca. Van de coffeeshops gaf 21% aan vóór de invoering van de rookvrije horeca al een afhaaloket te hebben, na invoering van de rookvrije horeca was dit 31%. Vóór invoering van de rookvrije horeca had 17% van de coffeeshops een rookruimte, na invoering geeft 56% aan een rookruimte te hebben. 14% van de coffeeshops had vóór de invoering van de rookvrije horeca buiten een terras om te roken, na invoering van de rookvrije horeca is dit 16%. Nagenoeg alle respondenten (98%) hebben deze vragen beantwoord. Zie voor een overzicht van de gegevens Tabel 2.

Tabel 2: Het roken van tabak, de plaats en wijze van cannabisgebruik vóór en na invoering van de rookvrije horeca

	Enquêtes (n=265)		Interviews (n=30)		Observaties (n=50)
	vóór	na	vóór	na	na
Sigaretten	96%	10%	100%	7%	2%
Joints	96%	28%	100%	16%	30%
Pure joints	38%	43%	17%	37%	38%
Tabaksvervangers	18%	31%	0%	27%	
Verdampers	34%	42%	30%	33%	
Afhaaloket	21%	31%	3%	17%	-
Rookruimte	17%	56%	0%	53%	46%
Terras	14%	16%	17%	17%	-

Voor de enquêtes zijn de weergegeven percentages gebaseerd op alleen de ingevulde vragen (ingevuld n=265, niet ingevuld n=5).

Maatregelen (optie A t/m F)

Naast het bovenstaande werd expliciet gevraagd of men maatregelen heeft genomen naar aanleiding van de invoering van de rookvrije horeca. 70% zegt dit te hebben gedaan, 30% geeft aan geen maatregelen te hebben genomen (1 coffeeshop heeft deze vraag niet beantwoord). Van de 187 coffeeshops die aangeven maatregelen te hebben genomen, hebben 143 coffeeshops een rookruimte gemaakt (optie B), 26 coffeeshops hebben zich beperkt tot het aanbieden van tabaksvervangers en

* Onder een pure joint wordt hier verstaan een joint met alleen cannabis, dus zonder tabak.

Figuur 2 Ingrediënten voor het maken van een joint. In Nederland bestaat een joint meestal uit een combinatie van cannabis en tabak.

pure joints (optie C), 6 coffeeshops hebben ervoor gekozen de gehele coffeeshop rookvrij te maken (optie E), 3 keer is er voor gekozen om de coffeeshop om te bouwen tot louter een afhaaloket (optie A) en 9 maal is aangegeven dat de coffeeshop vóór de invoering van de rookvrije horeca al een afhaaloket was of heeft men overige maatregelen genomen (optie F), bijvoorbeeld een zeer goed werkend afzuigsysteem. Optie D (geen sigaretten toestaan, maar wel joints met tabak) werd 19 maal genoemd, maar wordt niet onder “het nemen van maatregelen” geschaard. Zie voor een overzicht van de gegevens Tabel 3.

Tabel 3: Door coffeeshops genomen maatregelen na invoering van de rookvrije horeca

Genomen maatregelen	Enquêtes (n=269)		Interviews (n=30)	
	ja	nee	ja	nee
Genomen maatregelen	70% (187)	30% (82)	67% (20)	33% (10)
Rookruimte (B)	53% (143)		50% (15)	
Tabaksvervangers (C)	10% (26)		17% (5)	
Geheel rookvrij (E)	2% (6)		-	
Afhaaloket (A)	1% (3)		-	
Overig (F)	3% (9)		-	
Geen sigaretten (D)		7% (19)	-	

Voor de enquêtes zijn de weergegeven percentages gebaseerd op alleen de ingevulde vragen (ingevuld n=269, niet ingevuld n=1). Tussen haakjes zijn de absolute aantallen weergegeven.

Overlast

Op de vraag of er na invoering van de rookvrije horeca iets veranderd is wat betreft eventuele overlast gaf 49% aan dat er geen verandering is opgetreden, terwijl 51% aangaf dat er (meer) sprake is van overlast, door 9 coffeeshops werd deze vraag niet beantwoord. Wat hierbij het meest wordt genoemd is dat men meer last ondervindt van "mensen die buiten voor de coffeeshop sigaretten (en joints) roken" en van "buiten voor de coffeeshop rondhangende groepjes mensen". Verder worden "meer discussies met klanten over de nieuwe regels", het "minder kunnen controleren van de AHOJ-G criteria" en "meer afval op straat" genoemd als ongewenste effecten van de invoering van de rookvrije horeca. Eén coffeeshop meldt bovendien bedreigingen van het personeel door klanten als een zeer onaangenaam neveneffect. Zie voor een overzicht van de gegevens Tabel 4.

Tabel 4: Door coffeeshops gemelde overlast na invoering van de rookvrije horeca

Overlast	Enquêtes (n=261)			Interviews (n=30)		
	meer	gelijk	minder	meer	gelijk	minder
	51% (132)	49% (129)	0	27% (8)	70% (21)	3% (1)
meer roken	25% (64)			13% (4)		
meer blowen	6% (15)			13% (4)		
meer "hangers"	10% (27)			3% (1)		
meer discussie	6% (16)			-		
minder controle	6% (16)			-		
meer afval	2% (6)			-		

Voor de enquêtes zijn de weergegeven percentages gebaseerd op alleen de ingevulde vragen (ingevuld n=261, niet ingevuld n=7). Tussen haakjes zijn de absolute aantallen weergegeven. Op de vraag naar het soort overlast waren meerdere antwoorden mogelijk.

Overige effecten

Er werd gevraagd of door de invoering van de rookvrije horeca het aandeel bezoekers (blijvers) is veranderd ten opzichte van het aandeel afhalers. Het merendeel van de coffeeshopeigenaren (69%) gaf aan dat dit aandeel is gedaald, meer mensen komen alleen cannabis afhalen (16 coffeeshops hebben deze vraag niet beantwoord).

Volgens 97% van de respondenten is niemand of slechts een enkeling overgestapt op andere gebruiksmethoden zoals pure joints, verdamperen en tabaksvervangers (49 keer is er op deze vraag geen antwoord gegeven).

Volgens 85% van de respondenten zijn de gevolgen van de invoering van de rookvrije horeca voor hun personeel negatief te noemen (12 coffeeshops hebben op deze vraag geen antwoord gegeven). Dit komt voornamelijk omdat het personeel zelf rookt (74%), men minder contact heeft met de klanten (70%) en omdat de maatregelen ervoor hebben gezorgd dat het personeel moeilijker haar werk kan uitvoeren

(43%). 15% van de coffeeshopeigenaren geeft aan dat hun personeel tevreden is over de rookvrije werkkruimte. Zie voor een overzicht van de gegevens Tabel 5.

Omzet

Wat betreft de totale omzet geeft 60% van de respondenten aan dat deze is gedaald, 39% ervaart geen verandering, en 2% zegt een betere omzet te hebben (13 coffeeshops hebben de vraag niet beantwoord).

De horecaomzet is bij 75% van de respondenten gedaald, 24% bemerkt geen verandering en bij 1% is deze gestegen (9 coffeeshops hebben de vraag niet beantwoord). Zie voor een overzicht van de gegevens Tabel 5.

Tabel 5: Overige effecten van de invoering van de rookvrije horeca voor coffeeshops

		Enquêtes	Interviews (n=30)
Verhouding blijvers/halers	Gedaald	69%	45%
	Gelijk	27%	52%
	Gestegen	4%	3%
Overstap op alternatieve rookmethoden	Niemand	53%	68%
	Enkelen	44%	25%
	Helft	0%	4%
	Meerderheid	2%	0%
	Iedereen	1%	4%
Gevolgen personeel	Positief	15%	17%
	Negatief	85%	83%
Omzet totaal	Slechter	60%	21%
	Gelijk	38%	79%
	Beter	2%	0%
Omzet horeca	Slechter	75%	48%
	Gelijk	24%	48%
	Beter	1%	3%

Voor de enquêtes zijn de weergegeven percentages gebaseerd op alleen de ingevulde vragen (Verhouding blijvers/halers: ingevuld n=254, niet ingevuld n=16; Overstap alternatieve rookmethoden: ingevuld n=221, niet ingevuld n=49; Gevolgen personeel: ingevuld n=258, niet ingevuld n=12; Omzet algemeen: ingevuld n=257, niet ingevuld n=13; Omzet horeca: ingevuld n=261, niet ingevuld n=9).

3.2 Interviews en observaties

Aselect zijn 50 coffeeshops geselecteerd uit een totaal van 703. Deze coffeeshops werden onaangekondigd bezocht. Er werden observaties gedaan en indien mogelijk werd een interview afgenomen. In totaal zijn 30 interviews afgenomen (en zijn gelijktijdig observaties gedaan). 20 coffeeshops gaven aan geen zin te hebben in of geen

tijd te hebben voor het interview. Bij deze 20 coffeeshops zijn dus alleen observaties gedaan en zijn de algemene gegevens van de coffeeshop bekend.

Van de 30 coffeeshops waarbij een interview is afgenomen gaven er 28 aan dat het duidelijk is wat de invoering van de rookvrije horeca voor coffeeshops betekent. Voor 2 coffeeshops was dit onduidelijk.

Algemene gegevens coffeeshop

Wat betreft de grootte van de coffeeshop, bleek 22% klein te zijn, 54% middelgroot, en 24% groot. Geen enkele coffeeshop bevond zich in een dorp, 32% in een kleine of middelgrote stad en 68% in een grote stad met meer dan 100.000 inwoners.

In 84% van de gevallen bevond de coffeeshop zich in het centrum van de stad en in 16% buiten het centrum. Zie voor een overzicht van de gegevens Tabel 1.

3.2.1 Interviews (kwantitatieve resultaten)

De onderstaande vragen zijn alleen gesteld aan de 30 coffeeshops waarbij het interview is afgenomen.

Situatie vóór en na invoering van de rookvrije horeca

Vóór invoering van de rookvrije horeca werden in alle 30 coffeeshops (100%) sigaretten gerookt, na de invoering was dit nog maar in 7% van de coffeeshops. Voor joints met tabak waren de getallen respectievelijk 100% en 16%. Pure joints werden vóór invoering van de rookvrije horeca in 17% van de coffeeshops verkocht, na de invoering was dit in 37% van de coffeeshops. In geen enkele coffeeshop werden vóór invoering van de rookvrije horeca tabaksvervangers aangeboden, na de invoering was dit in 27% van de coffeeshops het geval. 30% had vóór invoering van de rookvrije horeca verdamers in de coffeeshop, na invoering van de rookvrije horeca was dit 33%. 3% gaf aan vóór de invoering van de rookvrije horeca al een afhaalloket te hebben, na de invoering van de rookvrije horeca was dit 17%. Vóór invoering van de rookvrije horeca had geen enkele van de 30 ondervraagde coffeeshops een rookruimte, na invoering was dit in 16 coffeeshops (53%) het geval. 17% van de coffeeshops had vóór de invoering van de rookvrije horeca buiten een terras om te roken, na invoering is dit percentage gelijk gebleven. Zie voor een overzicht van de gegevens Tabel 2.

Maatregelen (optie A t/m F)

67% zegt na invoering van de rookvrije horeca maatregelen te hebben genomen, 33% geeft aan geen maatregelen te hebben genomen. Van de 20 coffeeshops die aangeven maatregelen te hebben genomen, hebben er 15 een rookruimte gemaakt in de coffeeshop. 5 coffeeshops hebben gekozen voor het aanbieden van tabaksvervangers en/of pure joints. Zie voor een overzicht van de gegevens Tabel 3.

Overlast

Op de vraag of er na invoering van de rookvrije horeca iets veranderd is wat betreft de overlast in algemene zin, gaf 70% aan dat er geen verandering is opgetreden,

Figuur 3 Voorbeeld van een rookruimte. Dreigt de sociale functie van de coffeeshop verloren te gaan?

terwijl 27% aangaf dat de overlast gestegen is (1 coffeeshop gaf aan dat de overlast minder is geworden). De meeste last ondervindt men van "meer mensen die buiten voor de coffeeshop sigaretten (en joints) roken" en van "buiten voor de coffeeshop rondhangende groepjes mensen". Zie voor een overzicht van de gegevens Tabel 4.

Overige effecten

45% van de geïnterviewde coffeeshopeigenaren gaf aan dat na invoering van de rookvrije horeca meer mensen alleen cannabis komen afhalen dan ervoor. Volgens 93% van de respondenten is niemand of slechts een enkeling overgestapt op andere gebruiksmethoden zoals het roken van pure joints, tabaksvervangers of het gebruik van verdamperen.

Volgens 83% zijn de gevolgen van de invoering van de rookvrije horeca voor het personeel negatief te noemen. Voornamelijk omdat ze minder contact hebben met hun klanten (48%), omdat ze zelf roken (45%), en omdat de maatregelen ervoor hebben gezorgd dat ze moeilijker hun werk kunnen uitvoeren (24%). Zie voor een overzicht van de gegevens Tabel 5.

Omzet

Wat betreft de totale omzet geeft 21% van de 30 coffeeshops aan dat deze is gedaald, 79% ervaart geen verandering.

De horecaomzet is bij 48% van de respondenten gedaald, 48% bemerkt geen verandering en bij 1 coffeeshop (3%) is deze gestegen. Zie voor een overzicht van de gegevens Tabel 5.

3.2.2 Interviews (kwalitatieve resultaten)

De algemene indruk van de interviewers is dat de invoering van de rookvrije horeca voor coffeeshops niet tot zeer grote problemen heeft geleid. Op enkele uitzonderingen na lijkt de invoering, tot op heden niet voor (sterke) omzetsdalingen of sluitingen te hebben gezorgd. Wel heeft de wet een negatieve invloed op een aantal sociale, preventieve en controlerende functies van de coffeeshop, die met het nemen van specifieke maatregelen niet meer goed kunnen worden uitgevoerd.

Een groot deel van de coffeeshopeigenaren geeft aan dat de verkoop van cannabis niet of nauwelijks is gedaald. Wel meldt een groot deel van de coffeeshopeigenaren dat de horecaomzet is gedaald, maar omdat dit vaak maar een klein deel van de totale omzet vormt zorgt deze daling in de meeste gevallen niet tot een faillissement. Wel heeft het in sommige gevallen geleid tot ontslag van barpersoneel.

Een belangrijk verschil met de situatie vóór de invoering van de rookvrije horeca, is dat het aandeel afhalers ten opzichte van het aandeel blijvers (roken in de coffeeshop) is gestegen en dat sommige afhalers grotere hoeveelheden inslaan. Daarnaast meldden verschillende coffeeshopeigenaren dat met de nieuwe wet de sociale functie van de coffeeshop veelal komt te vervallen en dat er minder mogelijkheden zijn voor voorlichting, het signaleren van probleemgebruik en de controle op sommige van de AHOJ-G criteria. Roken, blowen en rondhangen voor de coffeeshop worden als de belangrijkste negatieve effecten wat betreft overlast genoemd.

“ Ik heb een kleine zaak, verbouwen is onmogelijk. Ik hou me altijd goed aan de regels, maar krijg hierdoor steeds minder klanten. Als het zo doorgaat zal ik de zaak moeten sluiten. ”

Eigenaar eenmanszaak

De helft van de geïnterviewde coffeeshops heeft ervoor gekozen een rookruimte te creëren. Echter, bij kleine coffeeshops is het maken van een aparte rookruimte moeilijker, omdat zij veelal niet genoeg plaats hebben om een rookruimte te realiseren en dus min of meer gedwongen worden tot het nemen van andere maatregelen. Naast een rookruimte kiezen verschillende coffeeshops voor het aanbieden van tabaksvervangers, verdamers en de verkoop van pure joints (rookalternatieven). Verder is er een deel dat helemaal geen maatregelen lijkt te hebben genomen. “Problemen” lijken vooral op te treden bij enkele kleine coffeeshops en bij coffeeshops die niet goed inzien (of willen inzien) wat voor soort maatregelen ze zouden kunnen treffen. Deze coffeeshops kiezen ervoor te wachten tot de eerste controles van de VWA (welke in geen enkele geïnterviewde coffeeshop reeds heeft

plaatsgevonden) en “kijken het liever even aan”, totdat de regels naar eigen zeggen duidelijk(er) zijn.

De interviewers constateerden een verschil tussen de situatie in Amsterdam vergeleken met de situatie in de rest van Nederland. Het grote verschil is het aandeel autochtonen versus toeristen en het aandeel vaste clientèle versus wisselende clientèle. In Amsterdam is voor beide sprake van een lager aandeel dan in de rest van Nederland (dus minder autochtonen en minder vaste clientèle). Een ander verschil is dat er in Amsterdam een HIT-team opereert, dat streng controleert op de naleving van de AHOJ-G criteria. Het aanbieden van rookalternatieven is waarschijnlijk om deze reden een in Amsterdam meer gekozen maatregel dan in de rest van Nederland. Daarbij komt dat toeristen ook minder problemen lijken te hebben met rookalternatieven dan de autochtone bevolking. Vergeleken met het creëren van een rookruimte, kan door het kiezen van deze maatregel beter contact worden onderhouden met de klant en is er ook een betere controle mogelijk op de naleving van de AHOJ-G criteria. Toch wordt in Amsterdam ook vaak voor het creëren van een aparte rookruimte gekozen.

In rest van Nederland lijkt men vooral gekozen te hebben voor het creëren van een rookruimte of heeft men geen maatregelen genomen. Slechts een heel klein deel kiest hier voor het aanbieden van rookalternatieven. Een deel van de coffeeshops lijkt zich hier dus wat minder goed aan de regels te houden en neemt een meer afwachtende houding aan. Vooral het roken van joints (cannabis met tabak) wordt veelal oogluikend toegestaan. Ook komt het voor dat men van mening is dat dit wel gewoon is toegestaan omdat het een Opiumwetproduct betreft. Bij een klein percentage van de coffeeshops wordt het roken van sigaretten nog (oogluikend) toegestaan.

3.2.3 Observaties

Uit de observaties wat betreft het roken en blowen in de coffeeshop, het hebben van een rookruimte en het aanbieden van alternatieven als tabaksvervangers, pure joints en verdamers, bleek dat er in 1 van de 50 coffeeshops nog sigaretten werden gerookt. In 30% van de coffeeshops werden nog joints met tabak gerookt. 46% heeft een rookruimte in de coffeeshop en in 38% van de coffeeshops werden rookalternatieven aangeboden. Zie voor een overzicht van de observaties Tabel 2.

3.3 Gemeenten

In totaal zijn 22 gemeenten benaderd voor een (telefonisch) interview. Dit waren de gemeenten waar de 50 coffeeshops zich bevonden die voor een interview zijn bezocht. Uiteindelijk is bij 19 van de 22 gemeenten een interview afgenomen. Eén op de drie gemeenten (33%) heeft zelf actief de coffeeshops geïnformeerd over de invoering van de rookvrije horeca. Deze informatie kwam naast de informatie die reeds vanuit het ministerie van VWS was verzonden. De helft van de gemeenten

is benaderd door één of meer coffeeshops die vragen hadden over de Tabakswet. Er werd voornamelijk gevraagd of de Tabakswet ook voor coffeeshops zou gelden en aan wat voor eisen de rookruimte moest voldoen. Veelal werd door gemeenten doorverwezen naar de website van de VWA. In enkele gemeenten is ook contact opgenomen voor een bouwvergunning, maar veelal gaat het bij de verbouwing om een interne verbouwing en is men niet vergunningsplichtig. Verzoeken tot vergunningen voor uitbreiding van de zaak zijn slechts sporadisch aangevraagd, maar werden meestal afgewezen.

In een kwart van de gemeenten heeft men meer meldingen gehad van overlast in de omgeving van coffeeshops als direct gevolg van de invoering van de rookvrije horeca. De meest genoemde klacht hierbij is meer overlast in de buurt van de coffeeshop door rondhangende, rokende en blowende mensen. In een klein deel van de gemeenten werd ook genoemd dat er, doordat er minder mensen in de coffeeshop blijven zitten en er meer mensen nog alleen halen, zich voor de coffeeshop een rij vormde; soms ging dit gepaard met parkeeroverlast. In 2 van de 19 gemeenten werd gesignaleerd dat er meer verkoop van cannabis op straat en andere vormen van illegale verkoop plaatsvond. De algemene indruk was echter dat de invoering van de rookvrije horeca bij coffeeshops voor veel minder overlast heeft gezorgd dan bij de reguliere horeca.

Vrijwel alle gemeenteambtenaren zeggen dat men het zich kan voorstellen dat het rookverbod in coffeeshops kan leiden tot meer overlast en dat controle op de AHOJ-G criteria moeilijker wordt. Men vindt dit echter een verantwoordelijkheid van de coffeeshop. Een aantal gemeenten geeft aan dat de huidige handhaving door de VWA nog onvoldoende is om echte effecten van het rookverbod te zien. Sommige gemeenteambtenaren spreken het vermoeden uit dat handhaving van het rookverbod kan conflicteren met het gedoogbeleid en de inrichtingseisen van gemeenten.

4 Discussie en conclusies

De resultaten van het huidige onderzoek laten zien dat er in enkele coffeeshops (2-10%) nog sigaretten worden gerookt en in een iets groter aantal (16-30%) nog joints met tabak. Het merendeel van de coffeeshops (67-70%) heeft maatregelen genomen om te kunnen voldoen aan de eisen uit de Tabakswet. Ter vergelijking, in een onderzoek onder de reguliere horeca bleek dat 77% van alle cafés en discotheken zich aan het rookverbod houdt. [16]

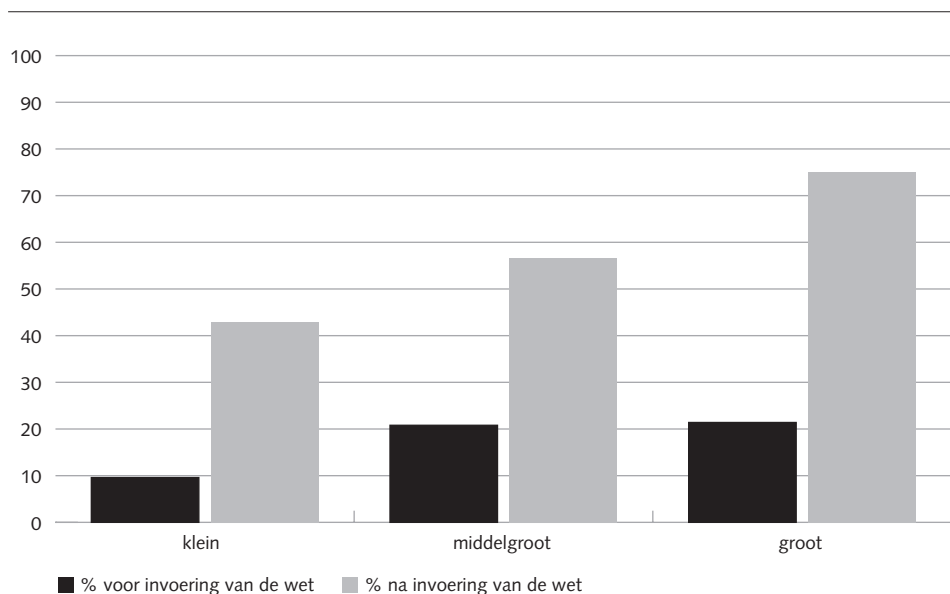
Ongeveer de helft van alle coffeeshops heeft ervoor gekozen om een rookruimte te creëren in de coffeeshop. Een kleiner deel koos voor het aanbieden van rookalternatieven (tabaksvervangers, verdamers en pure joints) en verder nog een heel klein aantal voor andere maatregelen, zoals de gehele coffeeshop rookvrij maken of de ombouw tot louter een afhaaloket. De reden dat veel coffeeshops hebben gekozen voor het creëren van een rookruimte is dat er dan nog wel joints met tabak gerookt kunnen worden. De sfeer en de functie van de coffeeshop blijven op deze manier het best bewaard. De meeste coffeeshopeigenaren zien geen verschuivingen optreden in methoden van gebruik, wel constateert men dat er meer afhalers zijn ten opzichte van het aantal blijvers. Ongeveer de helft van alle coffeeshopeigenaren geeft aan dat de overlast na invoering van de rookvrije horeca gestegen is, maar uit de interviews met de gemeenteambtenaren blijkt dat de gemelde overlast, in verband met de invoering van de rookvrije horeca, rondom coffeeshops veel lager is dan bij de reguliere horeca. Volgens coffeeshopeigenaren is 85% van het personeel van coffeeshops ontevreden met de invoering van de rookvrije horeca, vooral omdat het contact met de klant bemoeilijkt wordt en men niet graag als "politieagent" optreedt. Op dit moment lijkt het er niet op dat veel exploitanten van coffeeshops in grote financiële moeilijkheden komen door invoering van de rookvrije horeca, het meest gedupeerd lijken de kleine (eenmans)zaken. Het belangrijkste verschil tussen kleine en grote coffeeshops is dat grote coffeeshops vaker kiezen voor het creëren van een aparte rookruimte, in kleine coffeeshops is dit vaak niet mogelijk. Over het algemeen is de samenwerking met de gemeente positief verlopen. In een aantal gevallen, met name wanneer het ging om een verzoek tot uitbreiding van de coffeeshop om een rookruimte te kunnen creëren, werkten de gemeenten niet mee.

In 2007 waren er 703 coffeeshops in Nederland. Deze waren gevestigd in 106 van de 443 gemeenten. In dit onderzoek zijn in 22 gemeenten bij 50 coffeeshops observaties gedaan (en is bij 30 coffeeshops een interview afgenomen). Van de 50 bezochte coffeeshops was 68% gelokaliseerd in een grote stad. Van de coffeeshops die de enquête geretourneerd hadden gaf 59% aan in een grote stad (meer dan 100.000 inwoners) te zijn gevestigd. Deze cijfers komen goed overeen met de landelijke spreiding. Volgens het rapport van IntraVal bevinden 68% van de coffeeshops zich in een grote stad. [15]

Veel coffeeshops hebben gekozen voor het creëren van een **rookruimte**. Voor de grote(re) coffeeshops lijkt deze maatregel redelijk eenvoudig te realiseren door middel van het plaatsen van een glazen (transparante) wand. Echter, bij de grote(re) rookruimtes zouden idealiter camera's geplaatst moeten worden, om toch enig toezicht te hebben in deze ruimte. Ook zouden afzuiginstallaties geplaatst moeten worden. De maatregel heeft als voordeel dat men niet hoeft te controleren op joints (met tabak), waardoor discussies en irritaties worden voorkomen. Een nadeel is dat het personeel niet in de rookruimte mag komen en dus niet kan controleren op de naleving van sommige van de AHOJ-G criteria (dit zou beter mogelijk zijn met het plaatsen van camera's). Ook de preventieve functie van de coffeeshop komt met deze maatregel in gevaar. Het personeel heeft minder gelegenheid om een praatje te maken met de klanten en daardoor ook minder tijd om een preventieve boodschap mee te geven aan klanten bij wie dat nodig is. Het creëren van een rookruimte is niet door elke coffeeshop te realiseren. Kleine coffeeshops hebben vaak geen ruimte om naast een rookvrije ruimte (welke dienst doet voor verkoop en voorlichting) een aparte rookruimte te maken. Dit onderzoek wijst ook uit dat kleine coffeeshops minder vaak hebben gekozen voor deze maatregel (43%, versus 57% en 75% voor respectievelijk de kleine, middelgrote en grote coffeeshops, figuur 4).

Een andere tamelijk veel (10-17%) gekozen maatregel is het aanbieden van **rookalternatieven** zoals tabaksvervangers, pure joints en verdampers. Het aanbieden van rookalternatieven is een minder ingrijpende maatregel dan het creëren van een rookruimte.

Figuur 4: Percentage coffeeshops, uitgesplitst in de categorieën klein, middelgroot en groot, met een rookruimte vóór en na invoering van de rookvrije horeca.

De nadelen zijn echter dat de controle op joints (met of zonder tabak) moeilijk is en vaak leidt tot irritaties tussen klanten en personeel. Ook lijken veel autochtone Nederlanders niks te zien in deze rookalternatieven en blijven zij de “oude” joint (met tabak) roken, al dan niet stiekem binnen, buiten (voor de coffeeshop), in andere coffeeshops, of thuis.

Slechts een paar procent kiest voor andere maatregelen dan de zojuist genoemde, zoals het **geheel rookvrij** maken van de coffeeshop of het overschakelen op louter een **afhaaloket**. De nadelen van deze alternatieven zijn vooral dat mensen gedwongen worden om hun cannabis elders te roken, waar het voor overlast kan zorgen, en dat de controle en het toezicht op cannabisgebruik wegvalt. Hierdoor komt de sociale en preventieve functie van de coffeeshop volledig te vervallen. In meerdere gemeenten geldt, mede om deze redenen, een verbod op afhaaloketten voor coffeeshops.

Volgens de VWA, die de controles op de naleving van de rookvrije horeca uitvoert, is het goed mogelijk om te zien of iemand een joint met of zonder tabak rookt. Deze controle op joints voeren zij organoleptisch (ruiken en zien) uit. Volgens de coffeshopeigenaren is het echter helemaal niet eenvoudig om dit goed te controleren. Daarbij komt dat het “politie agent spelen” door het meeste personeel en de klanten als bijzonder onprettig wordt ervaren en voor een verslechterde relatie tussen beiden zorgt. Het gevolg is dat klanten minder ontvankelijk worden voor voorlichting en advies en er sneller voor zullen kiezen hun cannabis elders te roken.

Uit de resultaten van het onderzoek blijkt verder dat het aandeel afhalers van cannabis stijgt ten opzicht van het aandeel blijvers (mensen die hun cannabis in de coffeeshop oproken). Meer mensen kiezen er dus voor hun cannabis elders te roken, met de hierboven beschreven gevolgen.

Ondanks het aanbieden van rookalternatieven, vindt de overstap op rookalternatieven niet of in slechts enkele gevallen plaats. Deze constatering wordt ondersteund door de voorlopige resultaten van een lopend onderzoek onder (zwarte) cannabisgebruikers. De inschatting is dat daar waar wel wordt overgestapt op pure joints en tabaksvervangers het vooral toeristen betreft. Autochtone Nederlanders zijn gewend om hun joint met tabak te roken en de invoering van de rookvrije horeca lijkt hierin niet of nauwelijks verandering te brengen. De overstap op rookalternatieven lijkt vooralsnog dus beperkt en daarmee ook de eventuele effecten hiervan. Over de effecten van het roken van cannabis zonder tabak (puur) is nog weinig bekend, maar verwacht kan worden dat deze anders zullen zijn dan het roken van cannabis met tabak (joints). [17] Daarom is het belangrijk te blijven volgen of de methode van gebruik al dan niet verandert. Recentelijk zijn de resultaten van enkele onderzoeken naar de effecten van het combineren van cannabis met tabak gepubliceerd.[18-20] Opmerkelijk daarbij is dat er nauwelijks onderzoek is gedaan waarin de effecten van joints met en zonder tabak werden vergeleken. Wel is onderzoek gedaan naar de effecten van ‘blunts’

ten opzichte van joints zonder tabak. Blunts zijn een in de VS steeds populairder wordende vorm van cannabissigaretten waarbij als vloeitabak wordt gebruikt.[18] Deze tabaksbladeren worden verkregen uit een sigaar. Amerikaanse onderzoekers vonden dat joints zonder tabak hogere concentraties THC in het bloed en grotere subjectieve effecten veroorzaakten dan blunts. De verhoging van de hartslag ten gevolge van het roken van de blunts en joints was echter gelijk, terwijl het roken van blunts een hogere koolmonoxideconcentratie in het bloed tot gevolg had dan het roken van tabakloze joints.[19] De onderzoekers vermoeden dat de effecten op de hartslag met name veroorzaakt worden door de verhoging van het koolmonoxidegehalte in het bloed. Zij veronderstellen op basis van dit onderzoek dat het roken van cannabis in de vorm van blunts, dus cannabis gecombineerd met tabak, meer risico met zich meebrengt dan het roken van pure joints. Uit een ander onderzoek was al eens gebleken dat het roken van cannabis in de vorm van blunts een groter risico op cannabisafhankelijkheid met zich meebrengt dan het roken van cannabis door joints zonder tabak.[20] Een recent Nederlands onderzoek, waarbij gebruik gemaakt werd van een rookmachine, toonde aan dat bij het roken van cannabis die gemixed is met tabak per gram cannabis meer THC vrijkomt dan bij het roken van een joint zonder tabak. Overigens beweren deze auteurs dat het roken van pure joints te prefereren valt boven het roken van joints vermengd met tabak omdat in het laatste geval meer schadelijke bijproducten worden gevormd dan bij het roken van een joint zonder tabak.[21] Deze onderzoeken zelf geven echter geen antwoord op de vraag of de gebruiker van een pure joint meer of minder gezondheidsrisico's loopt dan de gebruiker van een joint waarin cannabis is vermengd met tabak.

“ Met de invoering van de Tabakswet is het hele idee van de coffeeshop onderuit gehaald. Mensen komen alleen nog maar halen en roken op straat of thuis.

Een coffeeshopeigenaar

De invoering van de rookvrije horeca wordt door het grootste deel van de coffeeshopeigenaren niet gedragen. Binnen de branche heerst de mening dat er veel onduidelijkheid is over de precieze regels rondom de Tabakswet en de te nemen maatregelen specifiek voor de coffeeshops. Dit heeft sommige coffeeshopeigenaren doen besluiten “het nog even aan te kijken”. Een deel van de coffeeshops heeft rond juni/juli 2008 een brief ontvangen met daarin een aankondiging van de rookvrije horeca. Een ander deel zegt deze brief te laat of nooit te hebben ontvangen. Sommige coffeeshopeigenaren geven aan goed overleg te hebben gehad met de gemeente, o.a. over de nieuwe wet, de te treffen maatregelen en het krijgen van vergunningen voor een eventuele verbouwing. Bij een ander deel verliep dit contact erg stroef. Een goede samenwerking met de gemeente lijkt een vereiste voor coffeeshops om de juiste maatregelen te kunnen nemen voor hun coffeeshop.

Het valt te verwachten dat de coffeeshops die nu nog geen maatregelen hebben genomen dit wel zullen doen zodra er meer controles worden uitgevoerd door de VWA (en deze resultaten ook openbaar worden) en op het moment dat de jurisprudentie met betrekking tot de reguliere horeca eenduidig is.

Door enkele van de geïnterviewde gemeenteambtenaren wordt aangegeven dat handhaven, zowel voor gemeenten als coffeeshops, het gedoogbeleid bemoeilijkt. Zij zijn van mening dat de Tabakswet niet moet conflicteren met de sociale en preventieve functie van de coffeeshops en met de naleving van de AHOJ-G criteria.

In totaal geeft ongeveer de helft van de coffeeshopeigenaren aan dat er qua overlast na de invoering van de rookvrije horeca niets is veranderd. Deze mening wordt gedeeld door de meeste gemeenteambtenaren, zeker in vergelijking met de reguliere horeca. De andere helft van de coffeeshopeigenaren zegt dat de overlast is gestegen. Met name wordt hierbij genoemd het roken en blowen voor de coffeeshop en het rondhangen van groepjes mensen voor de coffeeshop. Omdat coffeeshops zich moeten houden aan de AHOJ-G criteria (waarbij O staat voor het tegengaan van Overlast) moesten zij op dit punt altijd al veel beter opletten en harder optreden dan in de reguliere horeca het geval was. Uit onderzoek van het WODC blijkt dat de AHOJ-G criteria door de coffeeshops over het algemeen goed worden gehandhaafd en nageleefd.[22] Dat de overlast bij coffeeshops minder is dan bij de reguliere horeca zal dus vooral komen omdat de consequenties van overlast voor coffeeshops groter zijn en coffeeshops (mede hierdoor) al jarenlange ervaring hebben met het inperken van overlast. Het nog strengere optreden en meer in discussie moeten gaan met klanten wordt gezien als een vervelend bijeffect van de invoering van de rookvrije horeca.

Het feit dat bijna geen enkele coffeeshop ervoor gekozen heeft een terras te maken heeft vermoedelijk ook te maken met deze AHOJ-G criteria. In tegenstelling tot de reguliere horeca is dit voor coffeeshops zelden een optie. Ten eerste omdat coffeeshops vaak in het centrum van een stad gevestigd zijn en geen ruimte hebben voor een terras, daarnaast wordt blowen op straat vaak niet getolereerd en geldt in veel gemeenten zelfs een blowverbod.

Een zorgwekkend punt dat genoemd wordt door sommige coffeeshopeigenaren en ook naar voren komt uit de gesprekken met de gemeenteambtenaren is een toename van de verkoop van cannabis op straat en via illegale verkoopadressen. De kans is groot dat illegale verkopers vaak ook andere (hard)drugs verkopen.[23]

Het merendeel van de coffeeshopeigenaren (83-85%) heeft de indruk dat de gevolgen van de invoering van de rookvrije horeca voor hun personeel negatief zijn. Dit omdat de sfeer in de coffeeshop is afgenomen, het personeel veel in discussie moet gaan met de klanten over de nieuwe regels, de controle moeilijker is uit te voeren, het meeste personeel zelf rookt en gesprekken met klanten zijn afgenomen. Daarnaast heeft de nieuwe wet soms geleid tot ontslag van barpersoneel.

Overigens geeft 15% van de coffeeshopeigenaren aan dat het personeel juist wel positief is over de invoering van de rookvrije horeca.

In de reguliere horeca was over het vierde kwartaal van 2008 en het eerste kwartaal van 2009 sprake van een aanzienlijke daling van de omzet.[24] Voor cafés bedroeg deze daling respectievelijk 6,2 en 9,0% ten opzichte van de vergelijkbare periode een jaar eerder. Het is niet duidelijk in hoeverre de invoering van de rookvrije horeca heeft bijgedragen aan deze omzetsdaling. Van alle coffeeshopeigenaren geeft 56% aan dat sinds, en door, de invoering van de rookvrije horeca de totale omzet is gedaald (uit de enquêtes kwam een percentage van 60%, terwijl dit bij de interviews op 21% lag). In totaal zegt 42% dat de totale omzet gelijk is gebleven (bij de enquêtes was dit 38% en bij de interviews 79%). De reden voor het grote verschil tussen de enquêtes en de interviews is waarschijnlijk te verklaren doordat er bij de interviews meer ruimte was om door te vragen en bleek de totale omzetsdaling minimaal te zijn, waardoor door de interviewers eerder werd gekozen voor de optie “gelijk gebleven”. Vijf coffeeshops geven aan dat de totale omzet na invoering van de rookvrije horeca is gestegen. In de meeste coffeeshops zal de omzetsdaling waarschijnlijk niet voortkomen uit een daling van de cannabisverkoop, maar eerder door een daling van de overige horecaomzet. Omdat deze laatste meestal slechts een klein deel van de totale omzet uitmaakt, lijkt dit voor weinig coffeeshops ernstige financiële problemen met zich mee te brengen. Van alle coffeeshops geven er drie (1%) aan als direct gevolg van de invoering van de rookvrije horeca te moeten sluiten of in de nabije toekomst dreigen te moeten sluiten.

Kleine (eenmans)zaken lijken, net als in de reguliere horeca, het meest gedupeerd te worden door invoering van de rookvrije horeca. Zij zijn meestal om financiële redenen, of omdat de grootte van de coffeeshop dat onmogelijk maakt, gedwongen om andere maatregelen te nemen dan het creëren van een rookruimte. Deze coffeeshops zijn vaak te klein om naast een functionele rookvrije ruimte met voldoende plek voor verkoop en voorlichting een aparte rookruimte te maken, die voldoet aan alle inrichtingseisen van de gemeente. Deze eisen kunnen per gemeente verschillen. Zo geldt in sommige gemeenten een verbod op afhaaloketten, andere gemeenten stellen eisen aan de zichtbaarheid (transparantie) van de cannabisverkoop vanaf de straat. Ondanks alle negatieve geluiden zijn er ook enkele coffeeshops die, wellicht doordat ze zich beter hebben voorbereid op de invoering van de nieuwe wet en de juiste maatregelen hebben genomen, door goede samenwerking met de gemeente, of door andere gunstige omstandigheden (zoals de overloop van klanten uit andere coffeeshops in de buurt) wel tevreden zijn met de invoering van de rookvrije horeca. Met name het creëren van een mooie grote rookruimte, eventueel met het plaatsen van een drankautomaat, lijkt daarbij het meest effectief.

De heersende opvatting onder coffeeshopeigenaren is echter dat de invoering van de rookvrije horeca voor coffeeshops een oneigenlijke maatregel is omdat roken juist primair de reden is waarom mensen naar een coffeeshop komen. Met de maatregelen

die moeten worden genomen als gevolg van de rookvrije horeca verdwijnt een deel van de functies van de coffeeshop. Naast de scheiding der markten, vormen juist deze preventieve en sociale functies een belangrijke meerwaarde van de coffeeshop.

Conclusies

Het primaire doel van de implementatie van de rookvrije horeca is de bescherming van het personeel tegen het ongewenst "meeroken" van tabaksrook van rokende klanten. Toch is volgens de exploitanten van coffeeshops het merendeel van het personeel ontevreden over de invoering van deze wet. Enerzijds speelt hierbij mee dat veel personeel zelf rookt, maar ook de discussies met klanten die de maatregelen oproepen en de extra controles die door het personeel uitgevoerd moeten worden, worden als onplezierig ervaren. Wat betreft de klandizie lijken er zich vooralsnog geen grote veranderingen te hebben voorgedaan. Wel wordt een belangrijke verschuiving waargenomen in het aantal afhalers ten opzichte van het aantal bezoekers dat z'n hasj of wiet ter plekke consumeert. Met name gaat het dan om de coffeeshops die geen aparte rookruimte hebben. Wanneer consumenten hun cannabis alleen maar komen halen bestaat er nauwelijks gelegenheid voor het voeren van een voorlichtend gesprek, ook kunnen probleemgebruikers veel moeilijker worden herkend. De manier waarop de meeste gebruikers hun cannabis consumeren, in de vorm van een joint waarin cannabis wordt gemengd met tabak, is hetzelfde gebleven. Aanvankelijk werd gevreesd dat de invoering van de rookvrije horeca zou leiden tot overlast. Rokers zouden buiten, voor de deur sigaretten of eventueel joints gaan roken. Het lijkt er echter op dat de invoering van de rookvrije horeca in de coffeeshop tot minder overlast heeft geleid dan bij de reguliere horeca. Voor een groot deel heeft dit te maken met het feit dat de coffeeshop al veel meer dan de gewone horeca zelf verantwoordelijk is voor het tegengaan van overlast buiten de coffeeshop. Volgens sommige van de geïnterviewde gemeenteambtenaren is er wel sprake van een toename van de hoeveelheid overlast op andere plaatsen, zoals jongeren die in auto's of op andere plekken gaan blowen. Ook wordt een toename van de niet gedoogde handel, dat wil zeggen verkoop door straatdealers of vanuit illegale verkoopadressen, geconstateerd. De belangrijkste functie van de coffeeshop, scheiding van de verkoop van soft- en harddrugs, lijkt hiermee in het gedrang te komen. Bij verkoop van cannabis vanaf illegale verkoopadressen, of door straatdealers, ontbreekt ieder toezicht en is de kans dat behalve soft- ook harddrugs worden verkocht groter.[23]

Net zoals dat geldt voor de reguliere horeca, lijken de kleine eenmanszaken het meest gedupeerd. Vaak beschikken zij over te weinig ruimte, of niet over de benodigde financiën, om een aparte rookruimte te creëren. Wanneer in de toekomst coffeeshops hun deuren zullen moeten sluiten omdat de exploitatie vanwege de implementatie van de rookvrije horeca niet meer rendabel is, dan zal dat vermoedelijk vooral onder deze groep het geval zijn. De grotere coffeeshops beschikken meestal wel over een aparte rookruimte en voor hen is er dan ook niet zoveel veranderd. Ook hebben de grotere coffeeshops altijd nog de mogelijkheid om een deel van het personeel te ontslaan.

Het hier beschreven onderzoek heeft plaatsgevonden binnen acht maanden na de invoering van de rookvrije horeca. In deze tijdsperiode zijn er nog niet of nauwelijks controles door de VWA in coffeeshops uitgevoerd. Controles door de VWA zullen naar alle waarschijnlijkheid hun weerslag hebben op de maatregelen die coffeeshops (nog zullen) nemen.

Dankwoord

De onderzoekers willen hierbij iedereen bedanken die een bijdrage heeft geleverd aan de totstandkoming van dit rapport. Op de eerste plaats alle coffeeshophouders die het enquêteformulier hebben geretourneerd en alle geïnterviewde coffeeshophouders en gemeenteambtenaren. Verder willen wij het Adviesburo Drugs en het Landelijk Overleg Coffeeshopbonden bedanken voor hun adviezen. Ook danken we het Bureau IntraVal voor het beschikbaar stellen van hun adressenbestand en het versturen van de enquêteformulieren.

5 Referenties

1. Vaststelling begroting van het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (XVI) voor het jaar 2007; Brief minister ter aanbieding uitkomsten tweede voortgangsrapportage ihkv zelfregulering rookvrije horeca en podia TK 30800 XVI, nr 149 (13 06 2007).
2. LOC en de Tabakswet. Brief van het LOC aan de minister van VWS waarin bezwaar wordt gemaakt tegen het voornemen om ook coffeeshops onder het regime van de rookvrije horeca te laten vallen (8 oktober 2007). http://www.loc.opweb.nl/Nieuws/Laatst_geraadpleegd op 13 juni 2007.
3. Brief van de minister van VWS aan de Tweede Kamer over een tweetal ontwerpbesluiten op basis van de rookvrije horeca. VGP-CB-2799556 (4 oktober 2007).
4. Preventiebeleid voor de volksgezondheid. Vaststelling van de begrotingsstaten van het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (XVI) voor het jaar 2008. TK, Vergaderjaar 2007-2008, 22 894 en 31 200 XVI, nr 163. Verslag van een schriftelijk overleg waarbij vragen inzake een tweetal ontwerpbesluiten rookvrije horeca (zie ref 3) van diverse fracties zijn voorgelegd aan de minister van VWS en door hem zijn beantwoord.
5. Preventiebeleid voor de volksgezondheid. Vaststelling van de begrotingsstaten van het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (XVI) voor het jaar 2008. Verslag van een algemeen overleg. TK 31 200 XVI 22 894 Nr 94 (Vastgesteld 17 december 2007).
6. Brief van de minister van VWS aan Tweede Kamer na het inwinnen van advies bij de Raad van State. VGP/ADT 2832845 (21 februari 2008)
7. Wet van 10 maart 1988, houdende maatregelen ter beperking van het tabaksgebruik, in het bijzonder ter bescherming van de niet-roker <http://wetten.overheid.nl/BWBR0004302/>
8. Gezondheidsraad. Volksgezondheidsschade door passief roken. Den Haag: Gezondheidsraad, 2003; publicatie nr 2003/21, ISBN-10: 90-5549-505-0
9. Alcohol en tabak. Voedsel en Warenautoriteit. www.vwa.nl (Laatst bezocht, 11 juni 2009)
10. Roken en de wet. Website met informatie over de Nederlandse Tabakswet. (Stivoro). www.rokenendewet.nl (Laatst bezocht, 11 juni 2009)
11. Rechten en plichten. Wat is een rookvrije werkplek? Wat zijn de verplichtingen van een werkgever? En zijn er uitzonderingen mogelijk? www.stivoro.nl (Laatst bezocht, 11 juni 2009)
12. Handleiding invoering rookvrije horeca, sport en kunst/cultuur. Ministerie VWS, Folder, 30 juni 2008.
13. Besluit van 4 april 2008 tot intrekking of wijziging van een aantal algemene maatregelen van bestuur op het terrein van de tabakswetgeving. Staatsblad van het Koninkrijk der Nederlanden. Jaargang 2008: 123.

14. Gewone tabakspant (*Nicotiana tabacum*) http://nl.wikipedia.org/wiki/Gewone_tabakspant (Laatst bezocht, 11 juni 2009)
15. Bieleman, B., Beelen, A., Nijkamp, R., en de Bie, E. (2008). Coffeeshops in Nederland, 2007: Aantallen coffeeshops en gemeentelijk beleid 1999-2007. WODC/Bureau IntraVal, Groningen, 2008.
16. Kruize, A., Beelen, A., Haaijer, M. en Bieleman, B. (2009) Factsheet Inventarisatie naleefniveau rookvrije horeca voorjaar 2009. Voedsel en Warenautoriteit en bureau Interval, Groningen 21 april 2009 - rapport
17. Kinable H. (2008). Dossier Cannabis. VAD Brussel.
18. Golub A, Johnson BD, Dunlap E. (2005) The growth in marijuana use among American youths during the 1990s and the extent of blunt smoking. *J Ethn Subst Abuse*. 2005;4(3-4):1-21.
19. Cooper ZD, Haney M. (2009) Comparison of subjective, pharmacokinetic, and physiological effects of marijuana smoked as joints and blunts. *Drug Alcohol Depend*. 2009 Aug 1;103(3):107-13.
20. Ream GL, Benoit E, Johnson BD, Dunlap E. (2008) Smoking tobacco along with marijuana increases symptoms of cannabis dependence. *Drug Alcohol Depend*. 2008 Jun 1;95(3):199-208.
21. Van der Kooy F, Pomahacova B, Verpoorte R. (2009) Cannabis smoke condensate II: influence of tobacco on tetrahydrocannabinol levels. *Inhal Toxicol*. 2009 Feb;21(2):87-90.
22. De Bruin, D., Dijkstra, M. en Breeksema, J. Coffeeshops in Nederland 2007: naleving en handhaving van coffeeshopregels. WODC/CVO, Utrecht, 2008.
23. Korf, D.J., Wouters, M., Nabben, T. en van Ginkel, P. (2005) Cannabis zonder coffeeshop: niet-gedoogde cannabisverkoop in tien Nederlandse gemeenten. *Bonger Reeks*, deel 2. Amsterdam, Rozenberg publishers.
24. Centraal Bureau voor de Statistiek, Persbericht Omzetzaling horeca. PB09-042. 28 mei 2009.

6 Bijlagen

Bijlage 1

Enquête “Gevolgen invoering Tabakswet voor coffeeshops”

Algemene gegevens shop

Grootte coffeeshop (in m²)? klein / middel / groot¹
Locatie? dorp / kleine of middelgrote stad / grote stad²
Ligt uw coffeeshop in het centrum? Ja / Nee

	vóór 1juli'08	na 1juli'08
Worden er in uw shop sigaretten gerookt?	Ja / Nee	Ja / Nee
Worden er in uw shop joints met tabak gerookt?	Ja / Nee	Ja / Nee
Ik heb een “afhaaloket” gemaakt	Ja / Nee	Ja / Nee
Ik heb een aparte rookruimte gecreëerd	Ja / Nee	Ja / Nee
Ik heb buiten een terras voor het roken	Ja / Nee	Ja / Nee
Er zijn verdamperen in de shop	Ja / Nee	Ja / Nee
Er worden pure joints verkocht	Ja / Nee	Ja / Nee
Er wordt gebruikt gemaakt van tabaksvervangers?	Ja / Nee	Ja / Nee

Naar aanleiding van de invoering van de rookvrije horeca heb ik³:

- geen veranderingen doorgevoerd (ga verder bij E)
- maatregelen genomen, ga verder bij A óf B óf C óf D.

A) Ik ben overgeschakeld op uitsluitend een loketfunctie

Hierdoor heb ik extra (beveiligings)personeel moeten inhuren Ja / Nee
Hierdoor is het minder makkelijk klanten goed te informeren Ja / Nee
Hierdoor is er slechter contact tussen personeel en klant Ja / Nee
Hierdoor is er sprake van overlast op straat vóór de shop Ja / Nee
Door de loketfunctie verslechtert de sociale functie van de shop Ja / Nee

B) Ik heb een loket, tabaksvrije horeca en rookruimte

Hierdoor is het minder makkelijk klanten goed te informeren Ja / Nee
Ik kan niet controleren of in joints buiten de rookruimte tabak zit Ja / Nee
Hierdoor is er slechter contact tussen personeel en klant Ja / Nee
Ik heb minder zicht op mijn klanten en op naleving van de regels Ja / Nee
Door de rookruimte verslechtert de sociale functie van de shop Ja / Nee

1 S.v.p. omcirkel wat van toepassing is

2 Meer dan 100.000 inwoners.

3 S.v.p. aankruisen wat van toepassing is.

C) Ik heb een loket en tabaksvrij horecagedeelte

Hierdoor is het minder makkelijk klanten goed te informeren	Ja / Nee
Hierdoor is er slechter contact tussen personeel en klant	Ja / Nee
Ik heb minder zicht op mijn klanten en op naleving van de regels	Ja / Nee
Door de nieuwe situatie verslechtert de sociale functie van de shop	Ja / Nee

D) Ik heb andere maatregelen genomen, namelijk:

.....

Gevolgen hiervan waren:

E) Klanten

Ervaart u sinds de toepassing van de rookvrije horeca in coffeeshops hierdoor overlast binnen en / of buiten de coffeeshop? Ja / Nee

Zo ja, welke overlast:

Hoe reageren uw klanten op de invoering van de rookvrije horeca?

- Het aandeel van bezoekers (blijvers) t.o.v. de afhalers is veranderd?

gestegen / gelijk / gedaald

- Klanten zijn overgestapt op het roken van pure joints / verdampers / pijp of andere alternatieven.

niemand / enkelen / de helft / de meerderheid / iedereen

F) Personeel en coffeeshop

Wat heeft u geconstateerd **als direct gevolg van** de invoering van de rookvrije horeca?

Verkoop horeca (consumpties): slechter / geen verandering / beter

Omzet algemeen: slechter / geen verandering / beter

Doordat andere coffeeshops in de buurt wel een rookruimte hebben gaan klanten daar naartoe Ja / Nee

Hoe schat u de gevolgen van de invoering van de rookvrije horeca voor uw personeel in?

- positief, ook zij hebben nu een rookvrije werkruimte
- negatief, onhandiger werken
- negatief, minder contact met klanten
- negatief, onhandig omdat ze zelf roken

Heeft u i.v.m. de verbouwingen contact gehad met de gemeente Ja / Nee

Hoe is de medewerking van de gemeente verlopen? goed / normaal / slecht

Bent u voorstander van een geheel rookvrije coffeeshop
(geen tabak en geen joints met tabak) Ja / Nee

Bent u voorstander van een tabaksrookvrije coffeeshop
(geen sigaretten e.d. wél joints met tabak) Ja / Nee

Overige vragen of opmerkingen

.....

.....

.....

Bijlage 2

Interview “Gevolgen invoering Tabakswet voor coffeeshops”

Observaties

Wordt er in de shop geblowd?	Ja / Nee
Wordt er in de shop gerookt?	Ja / Nee
Is er een aparte ruimte waar gerookt wordt?	Ja / Nee
Worden er alternatieve materialen aangeboden?	Ja / Nee
Grootte coffeeshop?	klein / middel / groot
Locatie?	dorp / kleine of middelgrote stad / grote stad ⁴
Centrum?	Ja / Nee

Interview

Geldt er in uw gemeente een blowverbod (volgens APV) op straat?	Ja / Nee
Geldt er in uw gemeente een verbod op afhaaloketten (volgens APV)?	Ja / Nee

	vóór 1juli'08	na 1juli'08
Worden er in uw shop sigaretten gerookt?	Ja / Nee	Ja / Nee
Worden er in uw shop joints met tabak gerookt?	Ja / Nee	Ja / Nee
Ik heb een “afhaaloket” gemaakt	Ja / Nee	Ja / Nee
Ik heb een aparte rookruimte gecreëerd	Ja / Nee	Ja / Nee
Ik heb buiten een terras voor het roken	Ja / Nee	Ja / Nee
Er zijn verdamperen in de shop	Ja / Nee	Ja / Nee
Er worden pure joints verkocht	Ja / Nee	Ja / Nee
Er wordt gebruikt gemaakt van tabaksvervangers?	Ja / Nee	Ja / Nee

Informatie

Sinds wanneer bent u ervan op de hoogte dat de Tabakswet ook zou gaan gelden voor coffeeshops? Hoe bent u hier achter gekomen.

.....

Is voor u duidelijk wat wel en wat niet mag in relatie met tabak in de coffeeshop? Ja / Nee

.....

.....

4 Meer dan 100.000 inwoners.

Maatregelen

Heeft u als direct gevolg van de invoering van de rookvrije horeca uw zaak verbouwd?

- Nee, omdat..... → **D**
- Ja

Heeft u ten aanzien van de genomen maatregelen of verbouwingen contact gehad met de gemeente?

- Nee, ga door naar A, B of C. → **A, B of C**
- Ja

Hoe is de medewerking van de gemeente verlopen?

.....

.....

Leidde het contact tot knelpunten?

- Nee
- Ja, namelijk

Bent u bezocht door een Hit-team of inspecteur van de Warenwet na invoering van de rookvrije horeca?

- Nee
- Ja, wat vond deze van de verbouwingen?

.....

.....

A) Ik ben overgeschakeld op uitsluitend een loketfunctie

- Ja, omdat

.....

Wat zijn hiervan de gevolgen?

Hierdoor heb ik extra (beveiligings)personeel moeten inhuren	Ja / Nee
Hierdoor is het minder makkelijk klanten goed te informeren	Ja / Nee
Hierdoor is er slechter contact tussen personeel en klant	Ja / Nee

Hierdoor is er vaker sprake van overlast op straat vóór de shop Ja / Nee
Door de loketfunctie verslechtert de sociale functie van de shop Ja / Nee

Omdat:

.....

B) Ik heb loket en tabaksvrije horeca en rookruimte

Ja, omdat

.....

Wat zijn hiervan de gevolgen?

Hierdoor is het minder makkelijk klanten goed te informeren Ja / Nee

Ik kan niet controleren of in joints buiten de rookruimte tabak zit Ja / Nee

Hierdoor is er slechter contact tussen personeel en klant Ja / Nee

Ik heb minder zicht op mijn klanten en op naleving van de regels Ja / Nee

Door de rookruimte verslechtert de sociale functie van de shop Ja / Nee

Omdat:

.....

C) Ik heb een loket en tabaksvrij horecagedeelte

Ja, omdat

.....

Wat zijn hiervan de gevolgen?

Hierdoor is het minder makkelijk klanten goed te informeren Ja / Nee

Hierdoor is er slechter contact tussen personeel en klant Ja / Nee

Ik heb minder zicht op mijn klanten en op naleving van de regels Ja / Nee

Door de nieuwe situatie verslechtert de sociale functie van de shop Ja / Nee

Omdat:

.....

D) Klanten (meerdere antwoorden aankruisen is hier mogelijk)

Is na de invoering van de rookvrije horeca de overlast veranderd?

- Er is sprake van minder overlast
- Er is sprake van meer overlast:
 - er wordt meer geblowd op straat vóór de coffeeshop,
 - meer parkeeroverlast/scooter met draaiende motors,
 - anders:.....

Hoe reageren uw klanten op de invoering van de rookvrije horeca?

- Het aandeel van bezoekers (blijvers) t.o.v. de afhalers is veranderd?

gestegen / gelijk / gedaald

- Klanten zijn overgestapt op het roken van pure joints/verdampers/pijp of andere alternatieven

niemand / enkelen / de helft / de meerderheid / iedereen

E) Personeel en coffeeshop

Wat heeft u geconstateerd **als direct gevolg van** de invoering van de rookvrije horeca?

Verkoop horeca (consumpties): slechter / geen verandering / beter

Omzet algemeen: slechter / geen verandering / beter

Doordat andere coffeeshops in de buurt wel een rookruimte hebben gaan klanten daar naartoe

Ja / Nee

Hoe schat u de gevolgen van de invoering van de rookvrije horeca voor uw personeel in?

- positief, ook zij hebben nu een rookvrije werkruimte
- negatief, onhandiger werken
- negatief, minder contact met klanten
- negatief, onhandig omdat ze zelf roken
- Geen verschil

Overige vragen of opmerkingen

.....

.....

Bijlage 3

Vragenformulier interviews ambtenaren

Gemeente:

Ambtenaar:

Aantal shops

Hoe zijn de coffeeshops in uw gemeente op de hoogte gebracht?

Op welke manier; datum?

Wat was hun reactie? Contact over verbouwingen; aanvraag uitstel etc.

Hoe is het contact met de coffeeshops verlopen? Positief/negatief?

Meer overlast?

- Blown voor de coffeeshop	Ja / Nee
- Roken voor de coffeeshop	Ja / Nee
- Rondhangen/samenscholing voor de shop	Ja / Nee
- Meer parkeeroverlast en auto's/scooters voor de shop	Ja / Nee
- Meer agressie in of rondom de coffeeshop	Ja / Nee
- Meer drukte voor de shop doordat er meer halers zijn en minder blijvers?	Ja / Nee
- Meer overlast van verkoop op straat en op illegale verkooppunten?	Ja / Nee

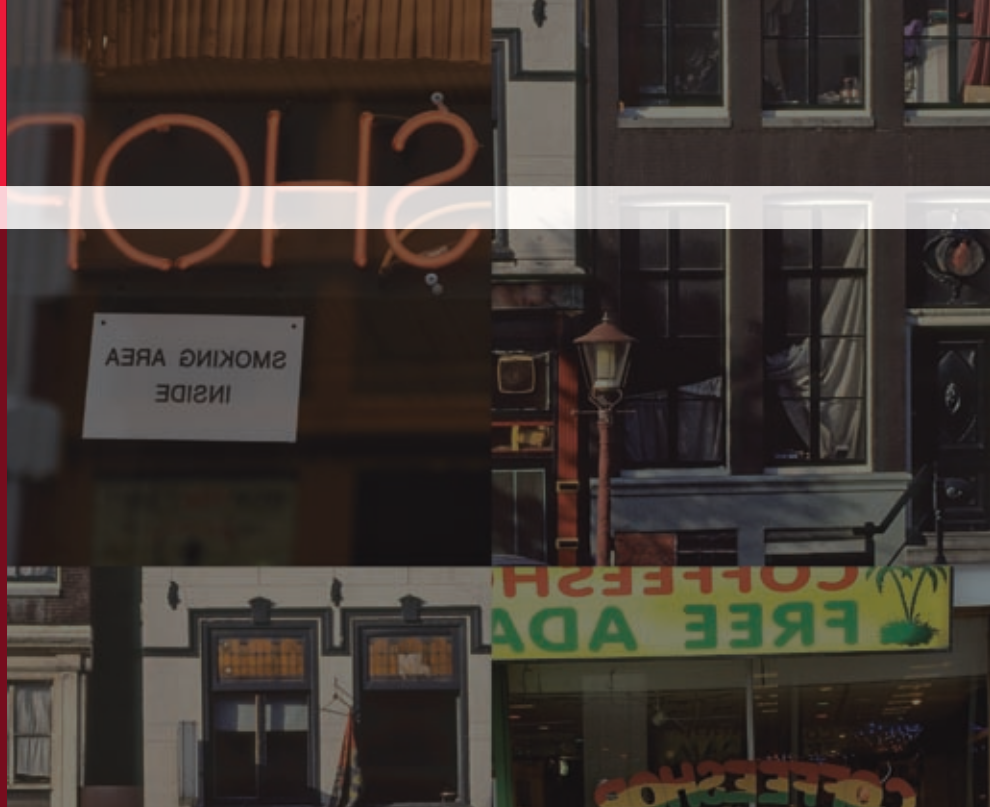
Overig:

Wat zijn hiervoor uw bronnen? Observaties; registratiesysteem?

Aangeven per periode (zomer/herfst/winter) tov jaar ervoor

Geldt dit voor specifieke locatie (centrum?) of type shop?

Heeft de implementatie van de rookvrije horeca gevolgen voor het toezicht (op de AHOJ-G criteria)?

In 1990 is in Nederland de Tabakswet van kracht geworden. Sinds 1 januari 2004 geldt ook de rookvrije werkplek: werkgevers moeten ervoor zorgen dat werknemers rookvrij hun werk kunnen doen. Sinds 1 juli 2008 is de rookvrije werkplek ook van toepassing in horeca-inrichtingen.

Dit onderzoek kijkt specifiek naar de gevolgen van de invoering van de tabaksvrije horeca in coffeeshops. Aan eigenaren van coffeeshops is gevraagd welke gevolgen de invoering van de wet voor hen had. In vijftig coffeeshops is gekeken welke veranderingen er in de praktijk waren doorgevoerd en zijn mondelinge enquêtes afgenomen. Daarnaast is aan negentien ambtenaren van de gemeenten waarin deze coffeeshops zich bevonden gevraagd hoe de invoering van de tabaksvrije horeca in hun gemeente is verlopen.

In Nederland wordt door vrijwel alle cannabisgebruikers hasj of wiet in combinatie met tabak gerookt. Hoe hebben coffeeshops ervoor gezorgd dat hun zaak tabaksvrij is? Wordt er nu alléén nog maar puur gerookt of komen cannabisgebruikers hun hasj en wiet halen in de coffeeshop en roken zij het ergens anders op? Wat zijn de gevolgen voor het personeel in de coffeeshop? Op deze en andere vragen geeft dit onderzoek een antwoord.